

Ивана А. Матовић*

МЕТОДИЧКИ ПРИНЦИПИ ПРИБЛИЖАВАЊА УСЛОВНИХ РЕЧЕНИЦА (ЕНГЛ. CONDITIONAL SENTENCES) У НАСТАВИ ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА

Апстракт: У раду се говори о постављању и решавању проблема разјашњавања и правилног савладавања условних (тзв. кондиционалних) реченица у енглеском језику, као наставној јединици из области граматике која се често чини као несавладива препрека онима који имају за циљ учење језика и владање истим. Примарно се у обзир узима процес преношења знања са наставника на ученике средњих школа који поседују неопходно претходно језичко искуство и сазнајну схему као потенцијал за ефективно усвајање дате јединице. У њиховом случају, стога, сам процес учења може резултирати вештом употребом условних реченица и њиховом активацијом у језичким вештинама. Нагласак је како на самом процесу формирања условних реченица, тако и на потенцијалним проблемима и њиховом превазилажењу са аспекта методичких принципа, пре свега дедуктивног учења и когнитивног приступа, све са циљем да се укаже на неопходност учења граматике као језичке области.

Кључне речи: *условне (кондиционалне) реченице, настава, методички приступи, савладавање граматичког садржаја, изражавање хипотетичких ситуација.*

ПРЕДАВАЊЕ ГРАМАТИЧКЕ ФОРМЕ У ФУНКЦИЈИ СУЖАВАЊА ЈЕЗИЧКОГ СПЕКТРА КАО НАИЗГЛЕД НЕПРЕМОСТИВЕ ПОЈАВЕ

Страни језик, виђен споља, може деловати попут каквог гиганта, необликоване масе која представља непремостив изазов за ученика. С обзиром на то да граматика представља скуп јасних правила о језичким јединицама, који као такав не само да уређује правила употребе језика, како у писаној тако и у усменој форми, него и олакшава процес учења страног језика, јасно је да она може помоћи редукцију ове „огромности” задатка учења језика.

* ivnmat@gmail.com

Традиционално гледиште је да се енглески језик састоји од низа граматичких правила са изузетима, а између осталог, из таквог начина размишљања се развија и граматичко-преводиљачки метод наставе. Није далеко отишла ни каснија структурна теорија језика која је описала синтаксу енглеског језика као ограничен број образаца у које се лексика или речник могу уклопити. Из тога вероватно и следи да се већина просветних радника слаже са потребом предавања граматичке форме, упркос препознавању друге димензије језика и чињенице да је тешко раздвојити језичке облике од њиховог окружења, а што је касније довело до ситуационолизоване наставе језика или ситуацијског приступа (Broughton, Brumfit, Flavell, Hill, Pincas, 2003: 39), као и когнитивног учења. Много тога је написано на тему оживљавања граматике. Уврежено мишљење – да је пажња са граматике скрајнута код експерименталног учења и у учењу језика у комуникативне сврхе – само је делимично тачно. Јесу се појавили силабуси у 1970-им код којих је деловало да маргинализују граматiku у корист функције. Пажљивији осврт на ове силабусе показује, међутим, да су они више него често имали чврсту граматичку основу (Thornbury, 1999: 23).

Сада постоји уврежен осећај да ученици морају да науче и да се оспособе за језичке вештине, али да им је такође неопходна граматичка база. Модерни курсеви уче граматичку структуру, а потом стимулишу ученике да је користе као део функционалног разговора (Harmer, 1987: 5).

Да ли би методика требало да се придржава силабуса који обухвата садржај из граматике? Већина приступа учењу језика све од 1970-их је дала потврдан одговор. Сама форма силабуса је знатно варијала и разликовала се од метода до метода, али су се сви генерално базирали на граматички (Thornbury, 1999: 22). По питању експлицитности учења правила постоји јасна подељеност између оних који траже систем огледања процеса у усвајању матерњег језика, и оних који тврде да је усвајање другог језика интелектуалнији процес, и предлажу свесно учење правила.

Било како било, Милне у свом раду полази од Лонговог истицања значаја фокуса на форму и касније долази до закључка да се водећи лингвистички стручњаци ослањају на његов концепт, дајући његове различите интерпретације. Они саветују да се метод преношења знања превасходно бави фокусирањем на форму у оквиру значењског или комуникативног приступа (Milne, 2017: 29). Дедуктивни приступ се традиционално доводи у везу са граматичко-преводиљачком методом, што је заправо неповољно, јер постоје многи други начини да се дедуктивно учење инкорпорира у језичку учионицу, док се кондиционалне структуре кроз њих могу изместити из контекста језичке „огромности” у употребну алатку за превазилажење проблема у комуникацији на енглеском језику.

ПОЈАМ УСЛОВНИХ (КОНДИЦИОНАЛНИХ) РЕЧЕНИЦА И РАЗЛИКА ИЗМЕЂУ РЕАЛНИХ И ИМАГИНАРНИХ КОНДИЦИОНАЛА

Када говоримо о условним (кондиционалним) реченицама, корисно је поређење са условним реченицама. Граматика српског језика већ нам је понудила дефиницију овог појма, а и у граматици енглеског језика јасно се наводи да се кондиционали баве имагинарним ситуацијама, с тим да су неки од њих могући, неки су мало вероватни, а неки пак немогући. Говорник, односно писац замишља да се нешто може или не може/није могло десити, а потом ситуацију пореди са могућим последицама или исходима, и нуди даље логичке закључке о самој ситуацији (Carter & McCarthy, 2006: 747).

Делује да се процес учења побољшава када се пажња оног који усваја језик усмери на то да граматички облик правилно формира и када је његова пажња усмерена на одлике граматичког система. Најчешће описиване условне реченице су често познате као први, други и трећи кондиционал и неопходно их је уводити овим редоследом како би се сликовито могло приказати померање форме, како у структури тако и у значењу и примени. Граматичке структуре не само да имају (морфосинтактички) облик, већ се користе и за изражавање значења (семантика) у контексту одговарајуће употребе (прагматика) (Larsen-Freeman, 2001: 252).

Зато је важно да се запитамо да ли је особа коју подучавамо кондиционалној форми когнитивно зрела, односно, може ли се укључити у процесе решавања проблема, дедукције и комплексних задатака памћења? Колико добро је развијена његова/њена металингвистичка свест? Односно, може ли особа да третира језик попут каквог предмета – у овом случају, да ли може да наведе правило грађења условних реченица?

То нас уводи у проблематику метајезика. Некако је посве логично да на нултом кондиционалу визуелно прикажемо одакле докле се протеже реченица, и идентификујемо главну и зависну (субординативну) реченицу од којих се састоји. Како би дошло до когнитивног процеса код ученика језика, можда је најбоље применити систем апроксимације матерњем језику у процесу увођења ових термина. На тај начин могуће је разбити почетни отпор према терминологији генерално, али пре свега према оној којом се барата у условним реченицама.

У енглеском језику, реченица је јединица писане граматике и уобичајено се лако идентификује великим почетним словом на првој речи и тачком на последњој речи. То није далеко од представе коју су ученици већ формирали учећи да реченица у српском језику има своје шире и уже значење. Подсећање на дефиницију комуникативне реченице јасно ће створити слику о појму *sentence*, чији можда најадекватнији еквивалент јесте исказ (Станојчић и Поповић, 2008: 204).

Предикатска реченица (*clause*) је појам који, када се уводи на енглеском језику, за одговор углавном има збуњен поглед ученика, који за собом најчешће вуче страх од непознатог. Стога је врло важно изједначити тај термин са предикатском реченицом у српском језику како би се осећали на сигурном терену. Најтипичније је да се предикатска реченица састоји од субјекта, глагола и других елемената који не морају бити неопходни (објекат, прилошке одредбе или друге глаголске допуне) (Carter & McCarthy, 2006: 486).

If I get up early, I go running.

Ова реченица се састоји од две предикатске реченице, а прва почиње зависним везником *if*. Зависни (субординативни, хипотаксички) везници и везнички спојеви, попут наведеног, уводе зависну реченицу. Уколико бисмо је изоловали, она не би представљала довршену мисао, те је стога јасно да се ради о зависној реченици унутар ове сложене. Она у себи садржи услов, по чијем испуњењу долази до резултата исказаног у главној предикативној реченици. Главна независна реченица долази након зареза, представља независну реченицу, која може да стоји самостално, извађена из контекста. Ове две реченице могу заменити редослед без икакве промене у значењу:

I go running if I get up early.

Применом изједначавања појма главне реченице са независном реченицом, и подређене реченице са зависном, долази до поједностављивања почетног проблема и проблематика аверзије према метајезику се врло лако може избећи.

Треба имати у виду да дедуктивни приступ може бити одбојан за неке ученике, поготово за млађе. Могуће је да не поседују метајезик или не разумеју потребне концепте. Дедуктивни приступ подстиче фронтални начин наставе, на уштрб укључености и интеракције ученика, али је, с друге стране, конкретан, и стога штеди време. Поврх тога, одраз је вредновања и поштовања интелигенције и зрелости многих ученика, те даје потврду улози когнитивних процеса у усвајању језика (Thornbury, 1999: 30).

Нулти кондиционал је једноставне форме када је у питању граматичка структура – у обе предикатске реченице налази се садашње време, јер њиме исказујемо чињенична стања и навике до којих се долази увек по испуњењу услова. Треба подсетити, за исказивање чињеница, општих истина, навика и рутина, користимо садашње просто време (*Present Simple*), те је оно стога и нашло примену овде. Није згорег, ради јаснијег поимања примене нултог кондиционала, истаћи могућност замене везника *if* са *when*, или још боље – *whenever*, којим се може проверити законитост која овде влада, а то је да након испуњења услова увек долази до истог резултата.

У првом кондиционалу особа предвиђа могућ резултат у будућности уколико се услов испуни. Неопходно је да постоји макар најмања вероватноћа за испуњење услова. Основна граматичка форма може се, као и у већини граматичких форми представити формулом: *IF + present (simple) / will + bare inf. (inf. without 'to')*:

If I accept that offer, I will live on a beach.

Поједностављено објашњење које се нуди у школама нуди ригидну структуру у употреби времена у овим реченицама, те се посматрају као аритметичка формула, и математички се примењује на одрађивање задатака и тестова, без пуног разумевања употребне димензије енглеског језика. Међутим, први кондиционал је заправо најфлексибилнији од три у примени и спектру времена која може садржати, о чему ће бити више речи у четвртном одељку овог рада.

У другом кондиционалу, говорник или писац реагује на могућу или хипотетичку ситуацију дајући индикацију за могући исход. Он наводи да услов мора бити испуњен како би садашњост или будућност били другачији. Није згорег илустровати истим примером са адекватним променама у апликовању времена, како би се осетило померање у структури, али и значењу:

If I accepted that offer, I would live on a beach.

Истичемо да је садашње просто време (*Present Simple*) узело свој прошли еквивалент – прошло просто време (*Past Simple*), а модални глагол *will* је прешао у у свој прошли еквивалент *would*. Такође, садашњост и будућност, као кључне ставке првог кондиционала овде су постављене као хипотетичке, тј. имагинарне, зато што говорник види остварење услова као мало вероватно, што је и кључна разлика у употреби ова два типа условних реченица.

Уколико наставник осети да је потребно обновити глаголске форме које се употребљавају у условним реченицама, укратко испод сваког подвученог времена пожељно је истаћи у виду формула кратке обрасце за грађење времена, пре свега потврдан и одричан облик, с тим да је неопходно засебно одвојити глагол *bitu (to be)* код простих времена због његове природе да се понаша као помоћни глагол. Важна је напомена да зависна реченица никада неће ићи у упитан облик, јер је просто питање немогуће започети везничким спојем субординативног типа. У главној се реченици тако нешто може чинити, што у овом случају јесте олакшавајућа околност, јер је ученицима једноставнија за примену инверзија до које долази у формирању питања, од такозваног *ASI* обрасца код садашњег простог времена (*Present Simple*) или пак прошлог простог времена (*Past Simple*). Модални глаголи не мењају облик у зависности од лица и у постављању питања врше ову просту инверзију, што ученици свакако виде као олакшавајућу околност. Реструктурирање је важна ставка учења

и подразумева интегрисање нових информација са старим (Thornbury, 1999: 94). Тада нови материјал улази у когнитивно поље, врши интеракцију са инклузивнијим концептуалним системом и под њега се адекватно подводи (Ormrod, 2012: 66).

У трећем кондиционалу, описује се став говорника према имагинарној ситуацији у прошлости. Овде особа говори о прошлом догађају који се није догодио, стога су ствари другачије од онога како је могло бити, тј. супротне стварним чињеницама:

If I had accepted that offer, I would have lived on a beach.

Просто прошло време (*Past Simple*) прелази у старије прошло време (*Past Perfect Simple*). С обзиром на то да модал нема старије прошло време (*Past Perfect*), једино што преостаје јесте да инфинитив применимо у његовој перфектној форми, која исказује свршеност радње, односно њеностанак у прошлости. Треба подвући да је овај кондиционал једини тип условних реченица који се у потпуности односи на прошлост, искључиво имагинарну, и да до остваривања услова не може доћи, па тако ни до очекиваног исхода који из њега произилази.

Овакав метод увођења форме дефинитивно испуњава очекивања оних који имају аналитички стил учења и у случају условних реченица је неопходан. Торнбери запажа да ученик енглеског језика често долази са очекивањем да ће предавање бити оријентисано на граматику, што уме да потиче од разочарања насталог услед потешкоћа или немогућности да се усвоји језик у контекстима ван учионице. Извор таквог осећања може бити самостално учење или, рецимо, имерзија у културу страног језика који је предмет учења (Thornbury, 1999: 17). Ово управо и јесте случај у комплекснијој граматици попут условних реченица, поготову хипотетичких, јер жив говор подразумева различите сегменте попут аспекта и модалности у енглеском језику. Зато је дужност наставника да не игнорише ова очекивања и не охрабрује ученике да једноставно искусе језик, како не би продубио већ постојећа негативна осећања или довео до отуђивања. Код индуктивне методе, нефокусирано излагање неорганизованим језичким подацима само по себи може бити недовољно. Индукција, како би најбоље функционисала, захтева више од насумичног излагања. Неопходна јој је интервенција било креатора силабуса, писца материјала или наставника, или пак све троје (Thornbury, 1999: 50).

Од изузетног је значаја описати ове предикатске реченице у контексту степена у коме се односе на реалне или нереалне ситуације:

„Два главна критеријума по којима се разликују условна значења јесу: остварљивост и време важења услова. Реалне, потенцијалне и иреалне условне реченице. Будући, садашњи, прошли, свевременски услов” (Станојчић и Поповић, 2008 : 326).

Неопходно је подизање свести о кретању кроз ове варијанте, док подстицање ученика страног језика да се излажу неопходном ризику у употреби форме кроз вештине, може помоћи да се те варијанте и усвоје. Истицање карактеристика граматичког система је стога облик подизања свести, који можда неће довести одмах до активације одређеног сегмента граматике који се обрађује, али ће, упркос томе, покренути ланац менталних процеса који ће временом резултирати прецизном и адекватном продукцијом језика.

„ЗАКОН” ИМАГИНАРНОГ У ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ И СЛАГАЊЕ ВРЕМЕНА

У условним реченицама које се односе на реалне ситуације, времена се углавном користе на исти начин као у другим врстама реченица. Садашња времена користе се како бисмо говорили о садашњим и будућим догађајима као и о генералним истинама и чињеницама, а прошла времена за прошле догађаје.

Међутим, проблем настаје код хипотетичких ситуација у којима се времена „померају” и код којих је за ученика енглеског језика можда проблематично да осети да се употреба прошлог времена односи на садашњост или пак на будућност. Да не говоримо о комбинованим условним реченицама, где се лакоћа примене аритметичких формула „гаси” код свакога са неизраженим или неоформљеним смислом за функционалност енглеског језика. Стога, лекције треба планирати и изводити тако да се нови језички материјал чврсто интегрише са старим, што учење језика и чини смисленим. Било која ситуација може бити смислена уколико ученик има претходно искуство у језику које је неопходно за даље усвајање – односно предиспозицију да повезује нови задатак са оним што већ зна; и сам задатак му јесте потенцијално значајан – односно, може се повезати са сазнајном схемом ученика (Ormrod, 2012: 66).

У објашњавању хипотетичких условних реченица важно је претходно одградити конструкције са *I wish...* и *I'd rather...*, којима изражавамо како бисмо волели да је тренутно стање или ситуација из прошлости другачија, чиме би се продрло у природу језика да се у хипотетичким ситуацијама „помера” време један корак уназад. Овде је полазни моменат највероватније реченица: *I wish you were here*. Она је већ толико присутна у нашој изложености енглеском језику, па стога и изузетно пријемчива за ухо. У данашње време, особе које уче енглески језик подвргнуте су учесталој изложености језику и често бивају полусвесне многих граматичких шема које користе на часу, тако да нова граматика не мора бити у потпуности страна ученицима, или нешто са чиме се раније нису сусретали не обраћајући пажњу на граматички аспект саме конструкције. Наставнику су потребни алати, приступи, који ће њему и његовим

ученицима омогућити да открију више о граматичи и да је на користан начин употребе (Scrivener, 2005: 115).

У претходно поменутој реченици, прошло време глагола *бити* заправо се не односи на прошлост, и код имагинарних ситуација значајно је истаћи варијанту у реалном оквиру где се користи његов садашњи еквивалент:

I wish you were here. But you are not.

Када се ради о жељи у контексту нечега што се већ догодило или остало у прошлости, прошло време иде још један корак унатраг, и уместо простог прошлог времена (*Past Simple*), користимо прошли перфекат (*Past Perfect Simple*):

I wish you had been here. But you were not.

Прошли перфекат је у реалном контексту просто прошло време. На исти начин се понаша конструкција *I'd rather*.

До истог заправо долази и у хипотетичким кондиционалима, тј. другом и трећем, а што је већ поменуто у претходном поглављу. Говорећи о природи језика, у хипотетисању се иде један корак уназад у временском оквиру, уједно се мора поменути и природа глагола *бити* да у тим имагинарним ситуацијама гласи *were* за сва лица, те да *was* губи значај у овим случајевима. Такође, у савременом контексту, долази до ређе употребе овог старомодног правила, па ово *were* по команди ствари остаје фиксно и неопходно искључиво у фрази *If I were you*, која се користи у кондиционалу типа два, док у свим другим ситуацијама можемо да се одредимо за *was* уколико налазимо да нам је оно пријемљивије и лакше за употребу, што углавном и јесте с обзиром на то да је сада већ застарела форма уједно и карактеристична за формални регистар:

If I was/were smarter... / If Jane was/were a bit taller...

Овде треба поменути да баш као што процеси наставе језика претпостављају теорију природе језика, они се подједнако морају темељити на теорији учења језика. „Грамматика се бави формом језика, односно шемама, регуларностима, навртњима и шрафовима које уврћемо на различите начине” (Scrivener, 2005: 128). Особа стиже до тачке у настави где жели да се ученици заиста усредсреде на одређену јединицу граматике, да је уоче, размишљају о њој и разумеју је, да им постане јаснија њена форма, значење и употреба.

Зато примере за два хипотетичка кондиционала стављамо у реалан контекст, као што смо то радили код претходно поменутих структура.

If I accepted that offer, I would live on a beach. But I probably won't accept it and will not live on a beach.

If I had accepted that offer, I would have lived on a beach. But I didn't accept it, and so I didn't live on a beach.

Баш ова природа понашања у имагинарном, дозвољава комбиновање ова два типа условних реченица и тако настају комбиноване условне (кондиционалне) реченице. Како употребити одговарајуће време, зависиће од тога да ли хипотетичемо о садашњем моменту, или пак о прошлом.

If I were smarter, I wouldn't have done it. (But I'm not smarter, so I did it.)

У примеру у зависној реченици имамо елементе другог кондиционала јер говоримо о хипотетичкој садашњости. *Ја нисам паметнији*, то је чињеница о мени, примењива сад, у садашњем контексту. Под условом да јесам, то не бих урадио у одређеном тренутку у прошлости, па стога у главној реченици имамо елементе трећег кондиционала.

If I hadn't done it, I would be happier. (I did it, so I'm not happier.)

Овде је ситуација обрнута, јер да до хипотетичког услова у зависној реченици није дошло у одређеном тренутку у прошлости, ја бих сада био срећнији, односно, резултат у садашњем контексту би био посве другачији, што је апсолутно супротно стварним чињеницама. Стога, комбинују се кондиционал типа три у зависној реченици и модална главна реченица са одликама кондиционала типа два.

У оба примера комбинованих условних реченица заправо је маргинално пуко руковођење формом *први + други* и *други + први*, и од знатне је важности функционално руковођење системом слагања времена у складу са контекстом на који се позивамо – имагинарном садашњом или прошлом ситуацијом где до тог слагања и долази.

ФЛЕКСИБИЛНОСТ У УПОТРЕБИ ВРЕМЕНА У КОНДИЦИОНАЛНИМ РЕЧЕНИЦАМА

Језик између осталог усвајамо тако што добијамо разумљив улазни материјал (*input*). Уколико наставни материјал садржи форме и структуре које су мало изнад нивоа претходног знања ученика, онда ће такве форме бити мотивација за учење и доћи ће до процеса њиховог усвајања.

Разлике у употреби времена и модалности су значајни за могућу или замишљену ситуацију. Ма колико пажљиво да су организовани подаци, многе језичке области, као што су аспект и модалност, пркосе лакој формулацији правила. У условним реченицама, одабир времена изражава различите типове

потенцијалних догађаја. У главној реченици, модални глаголи се употребљавају у индикацији на неиспуњен исход ових догађаја (Carter & McCarthy, 2006: 747). Представа о томе да је условна реченица усиљена форма, ригидне структуре и уске примене, заправо је предрасуда која чини да ова граматичка јединица буде тешко прихваћена и заморна. Овакву предрасуду треба разбити показавши да заправо времена могу „шетати” кроз аспекте унутар једног типа условне реченице, као да и одабир модала зависи од онога што намеравамо исказати. То знатно може да релаксира однос према овој наставној јединици, као и да охрабри ученика да употребљава ове форме.

Дејвид Аусубел тврди да се учење одвија у људском организму путем смислених процеса повезивања нових догађаја са већ постојећим когнитивним процесима или пропозицијама – качењем нових јединица на постојеће когнитивне клинове. Значење није имплицитан одговор, већ „јасно артикулисано и прецизно издиференцирано свесно искуство које се појављује када потенцијално значајни знаци, симболи, концепти или пропозиције доводе у везу и инкорпорирају унутар дате когнитивне структуре индивидуалца на неарбитрарној и супстативној основи” (Anderson & Ausubel, 1965: 8). Ово повезивање је заслужно за мноштво феномена: усвајање новог значења (знања), ретенцију, психолошку организацију знања као хијерархалне структуре и евентуалну појаву заборављања.

Стога треба објаснити да у нултом кондиционалу не морамо нужно имати садашње просто време, већ да то садашње време може да се јави и у свом прогресивном или свршеном аспект. Први кондиционал у тој димензији постаје најкомплекснији јер се у зависној реченици ово време исто овако може прилагођавати, а још релаксиранија је главна реченица која може примити широк спектар форми. Модални глаголи се могу појавити у условним реченицама, уколико имају значење воље или предвиђања, или на местима где је важно назначити љубазност. Пре свега, *will* јесте модални глагол, те га исто тако можемо заменити неким другим. Модалност је, дакле, граматичко средство којим се може пренети интраперсонално значење. Ово је само један пример тога како граматику можемо користити да регулишемо финесе како бисмо постигли најбоље, односно жељене перформансе. Из тога следи да у учењу језика они који га усвајају морају видети како се форма уклапа у спектар значења – како репрезентативних тако и интраперсоналних – која сваки ученик мора и да изрази и разуме. Једна функција се може изразити кроз неколико различитих форми.

If you do that, you'll be in trouble. (упозорење)

If you lie down, you'll feel better. (савет)

If it rains, we'll take a taxi. (план)

If you pass your driving test, I'll buy you a car. (обећање)

(Thornbury, 1999: 7).

Стога је важно предавати граматику у контексту како би се избегао неспоразум у употреби језика.

Исто тако, једна форма може изразити варијетет функција. *Will* такође у комбинацији са крњим инфинитивом чини будуће просто време, што је одмах показатељ да у овој предикатској реченици долази у обзир ма које будуће време, а будућност још можемо исказати прогресивним будућим временом (*Future Continuous*), перфектним будућим временом (*Future Perfect*), али прогресивним презентом (*Present Continuous*). И поврх свега тога, може се у независној реченици употребити и инфинитив.

Како идемо даље на други и трећи кондиционал, форма се ограничава у спектру времена која долазе у обзир. Други у зависној реченици може садржати не само прошло просто време (*Past Simple*), већ и његов прогресиван аспект (*Past Continuous*). А модал *would* у независној реченици као модал у прошлом времену можемо заменити неким другим прошлим модалом, рецимо са *could* или *might*. Ништа много другачији није кондиционал типа три, на њега се на исти начин примењује аспект код прошлог свршеног времена, који може бити и прогресиван, а модали у главној клаузи се могу мењати на исти начин. Успешно извођење шема и правила из анализе језичких података зависи не само од тога како су ти подаци организовани, већ и од квалитета и количине самих података.

Следе примери нестандартних условних реченица који илуструју црту флексибилности која се налази у овим формама:

Нулти кондиционал:

*If you **want** to be fit, you **have to** do exercise every day.*

*If your muscles **ache** every day, you **are probably doing** too much exercise.*

*If you **haven't been** to London, you **haven't lived**.*

Први кондиционал:

*If the photos **are** good, I'll **send** them to you.*

*If you're **not going**, I'm **not going to go** either.*

*If I **haven't come back** by 9.00, **start** dinner without me.*

*If you **don't disturb** me, I'll **have finished** in an hour.*

Други кондиционал:

*If there **was** a fire in this hotel, it **would be** very difficult to escape.*

*If you **weren't making** so much noise, I **could concentrate** better.*

*If I **were** you, I'd **make** Jimmy wear a helmet when he's cycling.*

Трећи кондиционал:

*If you **had studied** more, you **would have done** better in the exams.*

*If he **hadn't been wearing** a helmet, he **would have died**.*

*If they **had known** you were coming, they **might have stayed** longer.*

Узевши у обзир то да одабир аспекта може такође рефлектовати различита виђења догађаја у временском контексту, прави се осврт на старо градиво и додатно се осликава његова примена, пре свега на инфинитиву, чији свршени облик имамо код трећег кондиционала у модалној реченици. Аспект се тиче углавном тога како говорник перципира трајање догађаја и како се различити догађаји доводе у везу један са другим у времену. Он нам дозвољава да приступимо догађају на различите начине иако тачка у времену када се одвија може остати непромењена (Carter & McCarthy, 2006: 411). Поредимо наредна три примера у којима је дат инфинитив у сва три аспекта – простом, прогресивном и перфектном:

*They might **come**.* – Можда ће доћи.

*They might **be coming**.* – Можда долазе; радња је у току.

*They might **have come**.* – Можда су дошли; радња је завршена.

Код прогресивног аспекта акценат је на трајању радње. Стога се може користити да укаже на нешто што је у току, недовршено, или је привремено. Прогресивни аспект се односи на посматрање догађаја из самог центра не обраћајући пажњу на почетну и завршну тачку догађаја. Перфектни аспект се тиче говорникове перспективе на везу између једног временског оквира и догађаја који се одвија у другом временском оквиру.

Многе предности и мане приступа вођења правилима ослањају се на квалитет самог објашњења правила. Ово наизменично зависи од тога колико је правило једноставно за баратање ономе ко га користи. Није често случај да верзија правила једног лингвисте буду прикладна за контекст учионице, па је неизбежно да ће доћи до одређене размене између истинитости правила и педагошке вредности правила.

Напоследку, тврдња Чомског јесте да језик, уместо да буде структура навике, јесте заправо креативност вођена правилима (Chomsky, 1964 : 22).

ЗАКЉУЧАК

Део процеса учења језика мора бити оно што понекад називамо учење јединица, тј. меморисање индивидуалних ставки попут условних реченица, и у том процесу долази до тачке када је потребно научити неке шаблоне и правила који ће нам омогућити да генеришемо нове реченице, што је заправо граматика. Она попут какве машине за стварање нама омогућава да изградимо потенцијално изузетан број оригиналних реченица. Без граматичког објашњења ученик долази до заравни на којој је врло тешко даље напредовати, због чега постоји ризик од фосилизације (прекида учења) услед недостатака подстицаја за реструктурирање менталне граматике. Граматика омогућава да уочавамо у страном језику оно што би у супротном прошло непримећено, што ће стога индиректно утицати на процес учења самог језика. Стога је важна трансмисија са оних ко поседују знање на оне који га немају. То не значи да би граматика требало да буде циљ учења, нити да је фокус само на форму довољан. Комуникативна компетенција захтева и фокус на значење.

Приближавањем форми можемо олакшати активацију условних реченица кроз вештине. Из онога што знамо о теорији стицања вештина, флуентност или процедурализација декларативног знања (нпр. знање граматичког правила или обрасца) захтева праксу у којој ученици смислено користе тачку циљног језика, а декларативно знање задржавају у радној меморији (Larsen-Freeman, 2001: 258). Идеално би било сваки тип увести постепено, са одређеним временским периодом у коме би се сваки од њих употребљавао, како у писменом тако и усменом изражавању, а изложеност аутентичним текстовима и вежбама слушања, које промовишу ову форму, интензивирао. Стога је учинак (*output*) изузетно важан, и то превасходно зато што подстиче ученике да пређу са семантичке обраде на синтаксичку обраду. На вишим нивоима познавања језика пожељно је дати комбиновани контекст како би се стицао осећај за шареноликост форми и њихову адекватну примену. Разлог за нешто што се одвија у одређеној структури доводи до лакше транзиције између усвајања и репродуковања. Иако правила ученицима пружају одређену сигурност, разлози им дају дубље разумевање логике енглеског језика и помажу им да је направе себи својственом.

На крају крајева, ма колико да је важно да развијемо разумевање граматичких чињеница језика који предајемо, нису те чињенице оно што желимо да наши ученици науче. Не занима нас „пуњење глава” наших ученика граматичким парадигмама и синтаксичким правилима. Да они знају сва правила која су икада написана о енглеском језику, али нису у могућности да их примене, не бисмо радили свој посао као наставници. Уместо тога, оно што се надамо да ћемо учинити је да они којима је циљ да савладају страни језик буду у стању да тачно, смислено и на одговарајући начин користе граматичке структуре.

Другим речима, настава граматике није толико пренос знања колико развијање вештина, што не смемо губити из вида.

Размишљајући о граматици као о вештини коју треба савладати, уместо као о скупу правила која треба памтити, ми ћемо помагати онима који раде на савладавању енглеског као другог или страног језика на дугом путу ка циљу да могу тачно спознати значење на начин који они сматрају одговарајућим. Ученика који учи страни језик најбоље мотивише пракса у којој он осећа да је језик заиста комуникативан, да је прикладан контексту у коме се учи и да наставник уме да подстакне учење код својих ученика. Несумњиво је да ће се мотивација онога ко учи страни језик појачати уколико дође до реализације комуникације, тј. уколико се покаже да је ученик способан да комуницира на начин који се од њега очекује. Тада ће ученици бити пажљивији у процесу комуникације и више ће обраћати пажњу на граматичку тачност језичког израза.

Као што је Лајбниц цитиран у Торнберију наводно рекао: „Језик се усваја кроз праксу, а само се усавршава кроз граматику” (Thornbury, 1999: 25).

Литература

- Anderson, R. & Ausubel, D. (1965). *Readings in the Psychology of Cognition*. New York: Holt, Reinhart and Winston.
- Broughton, G., Brumfit, C., Flavell, R., Hill, P. & Pincas, A. (2003). *Teaching English as a Foreign Language*. London: Routledge.
- Carter, R. & McCarthy, M. (2006). *Cambridge Grammar of English: A Comprehensive Guide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chomsky, N. (1964). *Current Issues in Linguistic Theory*. The Hague: Mouton & Co.
- Celce-Murcia, M. (2001). *Teaching English as a Second or Foreign Language*. Boston: Heinle & Heinle, Thomson Learning.
- Harmer, J. (1987). *Teaching and Learning Grammar*. London: Longman Group Limited.
- Larsen-Feeman, D. (2001). Teaching Grammar. Celce-Murcia, M. (ed.). *Teaching English as a Second or Foreign Language* (251–266). Boston: Heinle & Heinle, Thomson Learning.
- Milne, J. (2017). Using The Focus On Form Method To Create A Grammar Resource Book For ELL Teachers. School of Education Student Capstone Projects, 61, April 20, 2021 from the World Wide Web https://digitalcommons.hamline.edu/hse_cp/61.
- Scrivener, J. (2005). *Learning Teaching: A Guidebook for English Language Teachers*. New York: Macmillan Publishers Limited.
- Станојчић, Ж. и Поповић, Љ. (2008). *Граматика српског језика*. Београд: Завод за уџбенике.
- Thornbury, S. (1999). *How to Teach Grammar*. London: Pearson Education Limited.
- Ormrod, J. E. (2012). *Human Learning*. London: Pearson Group Limited.

Matović A. Ivana

**METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF CONDITIONAL SENTENCE
APPROACHING IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING**

Summary

This paper deals with establishing and solving of potential problems concerning clarification and efficient learning of conditional sentences in the English language, that are a grammar unit which often seems like an insurmountable obstacle for those whose learning target is language mastery and therefore skillful use of these sentences. Primarily, the process of teachers transferring knowledge to secondary school students is taken into consideration, as these students possess the necessary linguistic knowledge and cognitive scheme as a potential for the effective acquisition of the relevant unit. In their case, therefore, the very learning process can result in skillful use of conditional sentences and their activation through linguistic skills. The accent is not only on the process of conditional sentence forming, but also on potential problems, and overcoming of those from the aspect of methodical principles, primarily deductive learning and cognitive approach, with the aim of indicating the importance of teaching grammar as a skill.

Keywords: *conditional sentences, teaching, methodical approaches, grammar unit mastery, hypothetical situation expression*